Mannen bakom syndromet – Adolf Wallenberg

I en fallbeskrivning publicerad 1895 beskrev Adolf Wallenberg sjukdomsförloppet hos en man med vad som senare kommit att kallas Wallenbergs syndrom. Artikeln följdes upp sex år senare med obduktionsfynd från samme man. Den sensationella upptäckten att sjukdomsorsaken var en trombos i vänster arteria cerebellaris posterior inferior var ett resultat av de studier Adolf Wallenberg, utan någon formell neurologutbildning, bedrev på människor och djur vid sitt neuroanatomiska laboratorium vid sidan av sitt arbete som kliniker på medicinkliniken på Danzigs allmänna sjukhus.

DAG HYDÉN
docent, överläkare, öronkliniken, Universitetssjukhuset i Linköping
(dag.hyden@lio.se)

BO NORRVING
professor, överläkare, neurologiska kliniken, Universitetssjukhuset i Lund
(bo.norrving@neurol.lu.se)

Adolf Wallenberg (Figur 1) föddes år 1862 nära staden Danzig i dåvarande Västpreussen. Fadern, fängelseläkare och son till en rabbin, dog av tyfus i unga år. Adolf och hans tre yngre bröder uppfostrades av modern. Musik var en viktig del av livet i hemmet, och Adolf lärde sig tidigt att spela fiol. När han som gammal man tvingades lämna Danzig, under andra världskrigets inledning, och via England kom till USA bar han med sig sin fiol som en av få ägodelar.

Wallenbergs dotter, Marianne Wallenberg-Chermak, själv läkare och verksam i Illinois, har utifrån faderns självbiografiska anteckningar skrivit om hans liv [1].

Wallenberg studerade medicin i Heidelberg samt under en termin patologi i Leipzig. Musiklivet i Leipzig var intensivt. Vid sidan om studierna musicerade han flitigt och gick ofta på konserter. Under en minnesrik kväll hörde han Brahms framföra en av sina pianokonserter. Efter avslutade studier och ett genomfört vetenskapligt arbete om »Infantile cerebral palsy« återvände Wallenberg till Danzig år 1885.

Även om Wallenbergs största professionella intresse rörde nervsystemet med inriktning mot neurologiska sjukdomar, skaffade han sig aldrig någon formell neurologutbildning. Som kliniker arbetade han i stället hela sitt yrkesverksamma liv vid medicinkliniken på Danzigs allmänna sjukhus. Från 1907 till sin pensionering 1928 var han dessutom chef både för sjukhusets medicinska och psykiatriska verksamhet. Vid sidan av sjukhusarbetet hade han också en allmän mottagning i staden.

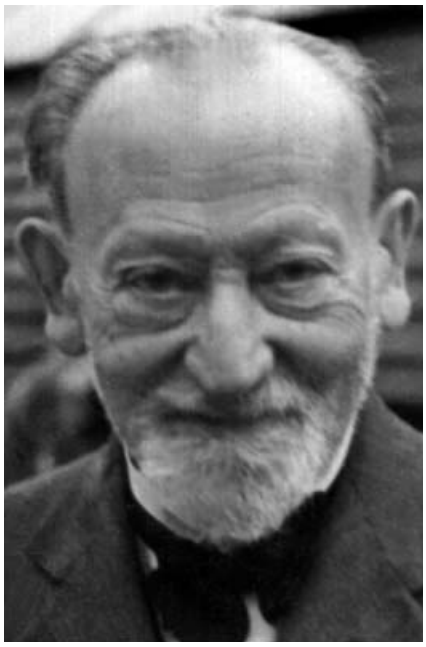
Brinnande neurologiskt intresse

Bland de ofta fattiga innevånarna i Danzig mötte Wallenberg inte sällan patienter med neurologiska symtom. Nyfiken på orsaken till olika neurologiska störningar byggde han upp ett enkelt laboratorium för neuroanatomiska studier i sin egen bostad. Det flyttades så småningom till sjukhuset. Samtidigt med studier på människohjärna gjorde han också jämförande studier på djur – fåglar, ryggradsfiskar samt däggdjur – i ett rum som en god vän och jurist upplåtit i anslutning till stadens tingshus.

Wallenberg råkade 1891 själv ut för en olycka med neurologiska störningar som följd, då han föll av en vagn dragen av en skenande häst. En sannolik skallbasfraktur gav kvarstående dubbelseende på grund av ögonmuskelpares och totalt luktsinnesbortfall.

Klassisk fallbeskrivning i två delar

Två år senare, 1893, undersökte Wallenberg en man som insjuknat i svår yrsel och som uppvisade en egenartad neurologi med vänstersidig cerebellär ataxi, nedsatt sensibilitet för smärta och temperatur i ansiktet på samma sida samt i motsatt kroppshalva. I en artikel publicerad 1895, drog Wallenberg, utifrån sina goda neuroanatomiska kunskaper, slutsatsen att skadan måste ligga inom ett område i vänster medulla oblongata, som arteriellt försörjs av PICA [2]. Fem år efter det första insjuknandet dog samme man i en andra attack. Baserat på obduktionsfynden beskrev Wallenberg i en ny publikation att han funnit en trombos i vänster arteria cerebellaris posterior inferior (Figur 2) [3]. Denna artikel väckte stor internationell uppmärksamhet. Wallenberg inbjöds av Ludwig Edinger (vars namn lever kvar i Edinger–Westphals kärna i hjärnstammen, av betydelse för den efferenta kontrollen av ögats ljusreflex) till tyska neurologsällskapets möten. Edinger och Wallenberg blev goda vänner och påbörjade ett långt vetenskapligt samarbete som höll i sig ända till Edingers död 1918. Edinger uppskattade Wallenberg mycket och beskrev honom som en noggrann och ärlig kritiker – sitt »anatomiska samvete«.

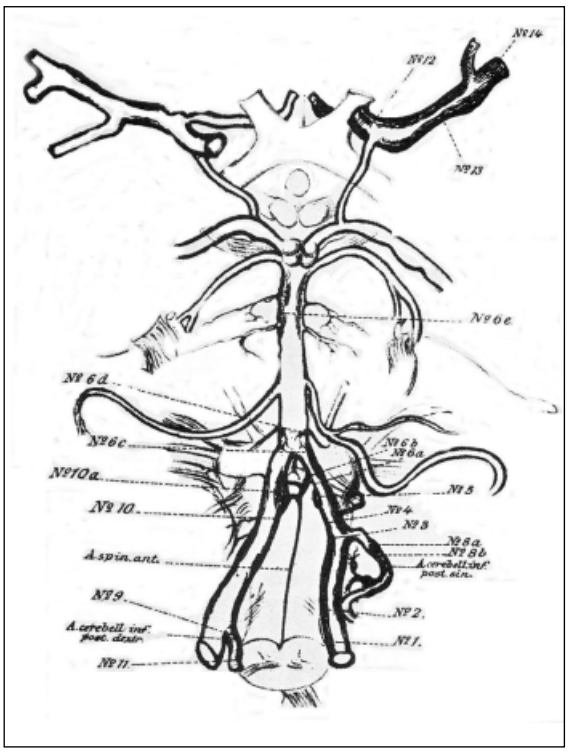

Figur 1. *Adolf Wallenberg. Foto taget under hans USA-år. (Bilden publicerad med tillstånd av The Boshes Library for the Neurosciences, University of Illinois at Chicago.)*

Se även artikeln på sidan 2728 i detta nummer.

Aktivt yrkesliv i skuggan av krig

Då första världskriget bröt ut ändrades Wallenbergs livssituation drastiskt. Som militärläkare med generals rang fick han ingen tid över för vetenskaplig verksamhet. Efter kriget kunde han dock återuppta sina olika aktiviteter. Bl a var han med om att organisera tyska neurologsällskapets årliga möte i Danzig år 1923. En annan av arrangörerna, neurologen

Figur 2. *Teckning utförd av Adolf Wallenberg. Trombos i vänster arteria cerebellaris posterior inferior (PICA) [3].*

Foerster, kom till mötet direkt från Lenins sjukbädd i Moskva.

Efter pensioneringen fortsatte Wallenberg sina forskningsstudier i en källarlokal på sjukhusområdet. Dit kunde han dra sig undan det alltmer bekymmersamma livet utanför. Före första världskriget hade Danzig tillhört Preussen, men blev efter kriget enligt Versaillesfördraget en s k fristat (»die freie Stadt Danzig«), som stod under beskydd av Nationernas Förbund. Det politiska klimatet hårdnade under början av 1930-talet. Danzigs ökande beroendeförhållande till Polen (staden kallades nu också Gdansk) ledde till spänningar med Tyskland, vilka förvärrades efter det nazistiska maktövertagandet 1933.

Wallenbergs vetenskapliga aktivitet slutade tvärt 1938. Wallenberg, som var av judisk härkomst, förbjöds av nazisterna, som tilltvingat sig i makten i Danzig, att arbeta och även att publicera artiklar. Han tvingades också att överge sitt laboratorium och sin bostad. Tillsammans med hustrun flyttade han till en mycket mindre och mörkt belägen lägenhet. Fram till dess hade Wallenberg publicerat sammanlagt 67 arbeten, 63 av dem som enda författare och fyra tillsammans med Edinger.

Fristad i England undan nazisterna

Under det ökande krigshotet erbjöds paret Wallenberg hjälp av olika vänner i Europa att flytta utomlands. Adolf Wallenberg ville dock in i det sista stanna i hemstaden. Situationen tillspetsades alltmer. Hitler krävde att staden skulle tillfalla Tyskland. Med »Danzigfrågan« som förevändning angreps Polen den första september 1939. Det tyska slagskeppet Schleswig-Holstein öppnade eld mot fortet Westerplatte nära Danzig. Detta blev inledningen till andra världskriget. Endast två dagar tidigare hade Wallenberg, nu 77 år gammal, och hans hustru lämnat staden för att aldrig mer återvända. Paret flydde med tåg via Holland och Belgien till England. De kom till Oxford försedda med endast det allra nödvändigaste. Under de fyra år makarna stannade i Oxford, vilka Adolf Wallenberg trots krigets vedermödor beskrev som lyckliga år, ordnade anatomiprofessorn Le Gros Clarke så att han kunde arbeta med histologiska preparat vid anatomiska institutionen.

Emmigration till USA

Paret Wallenberg fick amerikanskt visum år 1943 och kunde därmed återförenas med dottern Marianne Wallenberg-Chermak i Illinois. Här, i en bostad på sjukhusområdet vid Manteno State Hospital, beläget drygt 7 mil utanför Chicago, tillbringade Wallenberg sina sista år. De uppslitande händelserna under kriget hade inte brutit ned honom vare sig psykiskt eller fysiskt. Under nästan två år höll han egna föreläsningar för läkarna på sjukhuset och konsulterades regelbundet angående patientfall. Han lärde sig att läsa och tala engelska, även om språket innebar svårigheter i den dagliga konversationen. Den 10 april 1949 dog Adolf Wallenberg, 86 år gammal, i sitt nya hemland.

Efter flytten till USA hade Wallenberg beslutat sig för att donera sina böcker och mikroskopiska preparat till universitetet i Illinois. Dessa förvarades i en lagerlokal i Danzig. I samband med slutstriderna mellan tyskar och ryssar i mars 1945 blev staden svårt skadad. Dr Henry von Witzleben, en tysk neurolog verksam i Chicago och vän till paret Wallenberg under USA-tiden, berättar i sin minnesruna över Adolf Wallenberg att polska ambassaden i Washington, kort tid efter det att donationskontraktet skrivits under, meddelade att donationen gått förlorad vid en bombattack [4].

Enligt dottern finns det många anekdoter om Wallenberg som något av en tankspridd professor att berätta från Danzig-tiden [1]. Wallenberg hade svårt att hålla reda på olika personer i sociala sammanhang. Efter en middagsbjudning önskade han alla gästerna farväl och också hembiträdet, som arbetat i hushållet i flera år. Annars var hans kloka strategi för att inte göra bort sig att aldrig fråga »hur den och den mår« utan i stället »hur står det till därhemma?«

Inget nytt under solen

Wallenbergs namn är starkt knutet till LMI, och länge trodde man att hans rapport av syndromet var den första. Senare medicinhistorisk forskning har emellertid visat att symtombilden beskrevs redan 1810 av Gaspard Vieusseaux, läkare i Genève som själv drabbades av en LMI. Vieusseaux egna iakttagelser rapporterades i brevform av Marcet för The Medical and Surgical Society of London, och föredragningen publicerades 1817 [5]. Bland annat beskrev Vieusseaux noggrant att känselnedsättningen endast drabbade smärta och temperatur medan beröring var bevarad (»a singular nervous or paralytic affection attended with anomalous morbid sensations«). Detta torde därmed också vara den första beskrivningen av en dissocierad sensibilitetsnedsättning.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Wallenberg-Chermak M. Adolf Wallenberg (1862-1949). In: Kurt Kolle, editor. Great nerve physicians. Stuttgart:Georg Thieme Verlag;1963. p. 1-13.
2. Wallenberg A. Akute Bulbäraffektion (Embolie der Art. cerebelli. post. inf. sinistr?). Arch Psychiat Nervenkr 1895;27:504-40.
3. Wallenberg A. Anatomischer Befund in einem als Akute Bulbäraffektion (Embolie der Art. cerebelli. post. inf. sinistr?) beschriebenen Falle. Arch Psychiat Nervenkr 1901;34:923-59.
4. von Witzleben HD. Obituary. Adolf Wallenberg (1862-1949). The Journal of Nervous and Mental Disease 1950;3:266-8.
5. Romano J, Merritt HH. The singular affection of Gaspard Vieusseaux: an early description of the lateral medullary syndrome. Bull Hist Med 1941;9:72-9.

= artikeln är referentgranskad